

SUKUPUOLI, KOULUTUS JA LASTENSAANTI POHJOISMAISSA

Tausta

Syntyneiden lasten määrän pieneneminen Suomessa on viime vuosina herättänyt huolta ja pohdintaa muutoksen syistä. Tuoreessa Turun yliopistossa kansainvälisenä yhteistyönä tehdyssä tutkimuksessa vertailtiin lastensaantia Pohjoismaissa vuosina 1940–1969/1974 syntyneillä naisilla ja miehillä (Jalovaara ym. 2017).

Keskityimme kahteen hedelmällisyyden ulottuvuuteen: lapsettomaksi jäävien osuuteen ja keskimääräiseen ”lopulliseen” lapsilukuun. Näitä vertailtiin sukupuolen, koulutusasteen, syntymävuosiluokan (eli kohortin) ja maan mukaan. Tutkimus perustuu eri Pohjoismaista saatuihin rekisteritietoihin.

Lapsettomuus yleistyy Suomessa

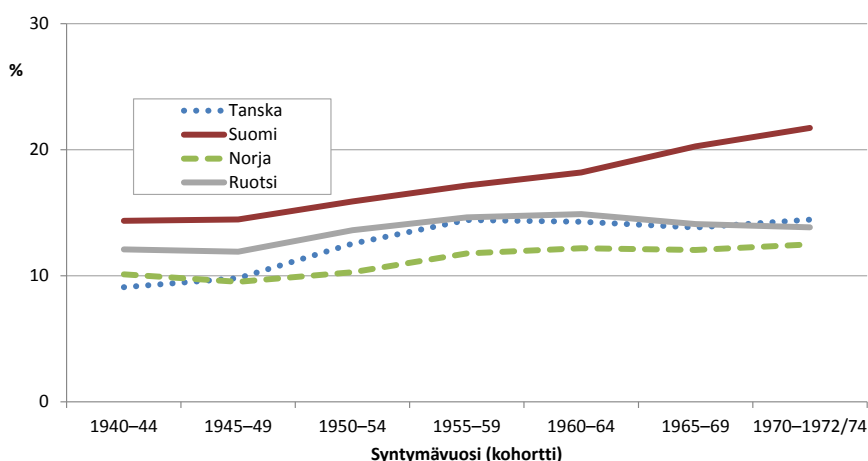
Lapsettomaksi jäävien osuus on Suomessa korkea, ja se on jatkanut kasvuaan. Muissa Pohjoismaissa kasvu on taittunut, ja osuudet ovat jääneet pienemmiksi. (Kuvio 1). Lapsettomuus kasvoi kaikissa Pohjoismaissa 1940- ja 1950-luvuilla syntyneillä, mutta Suomessa myös 1960-luvulla syntyneillä.

Nuorimmissa syntymäkohorteissa Suomen ero muihin maihin on merkittävä. Esimerkiksi 1970-luvun alussa Suomessa syntyneistä naisista yli viidennes (21 %) oli lapsettomia, kun

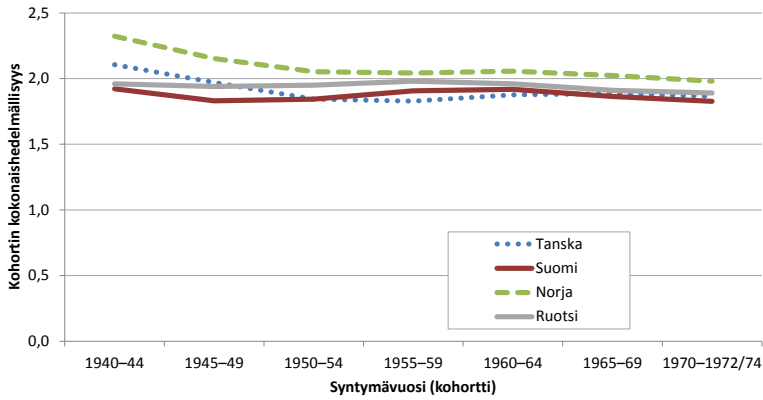
- Suomessa lapsettomaksi jäävien osuus on suurempi kuin muissa Pohjoismaissa, ja se on kasvanut edelleen.
- Lapsiluvut ovat pysyneet vakaina pitkään, ja Suomessa ne ovat tavanomaista pohjoismaista tasoa.
- Koulutusryhmittäiset erot lastensaannissa ovat miehillä huomattavat. Esimerkiksi 1960-luvun lopulla syntyneistä miehistä, joilla ei ole perusasteen jälkeistä koulutusta, lapsettomaksi on jäänyt yli kolmannes.
- Lapsettomuus on yleistynyt vähän koulutetuilla naisilla.
- Sen myötä koulutusryhmittäiset erot lapsettomuudessa ovat kääntyneet samansuuntaiseksi kuin miehillä: aiemmin naisten lapsettomuus oli yleisintä korkeasti koulutetuilla, nyt vähiten koulutetuilla.

muissa Pohjoismaissa osuus jäi 12–14 prosenttiin.

Miehillä lapsettomuus on vielä yleisempää kuin naisilla, ja 1960-luvun loppupuoliskolla syntyneillä suomalaismiehillä lapsettomien osuus oli jo 27 prosenttia.

Kuvio 1. Lapsettomien osuus (%) naisilla 40-vuotiaana viisivuotissyntymäkohorteissa Pohjoismaissa vuonna 1940 syntyneistä alkaen.

Kuvio 2. Keskimääräinen lapsiluku naisilla 40-vuotiaana viisivuotissyntymäkohorteissa Pohjoismaissa vuonna 1940 syntyneistä alkaen.

Lapsiluvut pysyneet vakaina

Keskimääräiset lapsiluvut ovat pysyneet hyvin vakaina kaikissa Pohjoismaissa, myös Suomessa (Kuvio 2). Esimerkiksi Suomessa 1970-luvun alussa syntyneet naiset ovat saaneet keskimäärin 1,8 lasta, kun kolme vuosikymmentä aiemmin syntyneillä keskiarvo oli vain hiukan korkeampi, 1,9 lasta.

Vaikka lapsettomuus on Suomessa yleistä, ovat keskimääräiset lapsiluvut lähes samalla tasolla kuin muissa Pohjoismaissa. Tämä johtuu siitä, että suuremmat lapsiluvut (2+ lasta) ovat Suomessa yleisempiä kuin muissa Pohjoismaissa.

Keskimääräisten lapsilukujen vakaus on huomattavaa mm. siihen nähden, että tilastoviranomaisten tuottamat vuosikohittaiset kokonaishedelmällisyysluvut (Kuvio 3.) ovat vaihdelleet viime vuosikymmeninä hyvin voimakkaasti. Tässä tutkimuksessa laskemamme kohorttien "lopulliset" lapsiluvut (Kuvio 2) eivät ole yhtä herkkiä pienille muutoksille lastensaannin ajoituksessa.

Korkeasti koulutetut miehet saavat enemmän lapsia ja jäävät harvemmin lapsettomiksi

Koulutusryhmien väliset erot lastensaannissa ovat miehillä suuria: korkeasti koulutetuilla miehillä on suurimmat lapsiluvut ja pienin lapsettomien osuus. Koulutusryhmien väliset

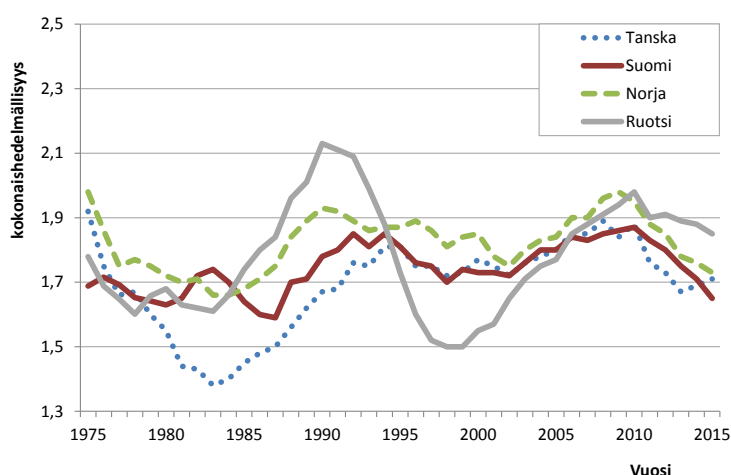
erot ovat miehillä Pohjoismaissa samankaltaiset, ja ne ovat pysyneet hyvin vakaina syntymävuosiluokkien yli (1940-luvulla syntyneistä 1960-luvun lopulla syntyneisiin) (Ks. Kuvio 4.).

Suomessa lapsettomuuden kasvu ja koulutusryhmittäisten erojen pysyvyys on johtanut siihen, että lapsettomuus on nykyään erittäin yleistä vähän koulutetuilla miehillä (Kuvio 4). Vuosina 1965–69 syntyneistä suomalaisista miehistä, joilla ei ollut perusasteen jälkeistä koulutusta, selvästi yli kolmannes (36 %) oli 45-vuotiaana lapsettomia. Korkea-asteen koulutuksen saaneilla miehillä osuus jäi runsaaseen viidennekseen (22 %).

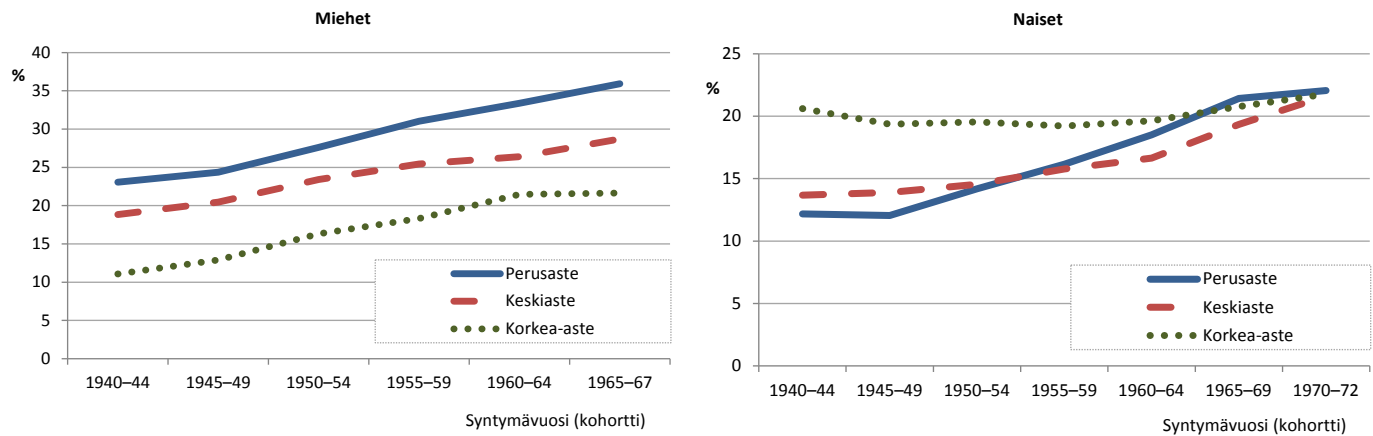
Lapsettomuuden yleistymisen ei koske korkeasti koulutettuja naisia

Naisilla koulutuksen ja lapsettomuuden välinen yhteys on Pohjoismaissa muuttunut voimakkaasti. Vielä 1940- ja 1950-luvulla syntyneillä lapsettomuus oli yleisintä korkeasti koulutetuilla naisilla, eli yhteys oli täysin päinvastainen kuin miehillä.

Lapsettomuus on kuitenkin kaikissa Pohjoismaissa kasvanut juuri vähemmän koulutetuilla naisilla. Sen myötä 1960- ja 1970-luvun vaihteessa syntyneillä naisilla lapsettomuuden ja koulutuksen välinen yhteys on samansuuntainen kuin miehillä: lapsettomuus on yleisintä vähän koulutetuilla.

Kuvio 3. Kokonaishedelmällisyys Pohjoismaissa 1975–2015. Lähde: Pohjoismaiden tilastokeskukset

Kuvio 4. Lapsettomien osuus miehillä (45-vuotiaana) ja naisilla (40-vuotiaana) viisivuotissyntymäkohorteissa Pohjoismaissa vuonna 1940 syntyneistä alkaen. (Huom. eri y-akseli miehillä ja naisilla.)

Yhteenveto

Lapsettomaksi jäävien osuus on Suomessa korkea, ja se on jatkanut kasvuaan. Lapsettomuudessa on huomattavia koulutusryhmittäisiä eroja, ja lapsettomuus on nykyään yleisintä vähiten koulutettujen keskuudessa. Sukupuolten tilanne on samanlaistunut siten, että tuoreissa kohorteissa koulutuksen ja lapsettomuuden yhteys on naisilla ja miehillä samansuuntainen.

Pohjoismaissa koulutuksen, työuran ja lastensaannin sovitaminen yhteen näyttää onnistuvan sikäli, että lapsettomaksi jäävien osuus on vähäisin korkeasti koulutetuilla sukupuolesta riippumatta. Vastoin yleistä käsitystä tavanomaisin lapsen ei meillä ole korkeasti koulutettu nainen, joka epäröi lastenhankintaa siksi, että kustannukset työuralle olisivat liian suuret.

Lapsettomuus on yleisintä ja kasvussa juuri vähiten koulutetuilla, joiden työmarkkina-asema on heikentynyt voimakkaasti; he ovat ilmeisesti yhä marginaalisempi ryhmä myös perheenmuodostuksen suhteen.

Keskeinen tekijä, joka kytkee yhteen vähäisen koulutuksen ja lapsettomuuden, on vakaan liiton puuttuminen. Tutkimuksemme (Jalovaara & Fasang 2017) mukaan suuri osa lapsettomista ei ole koskaan elänyt avo- tai avioliitossa, tai heillä on takanaan lyhytkestoisia avioliittoja. Tällaiset liittohistoriat ovat tavallisimpia juuri vähän koulutetuilla (Jalovaara & Fasang 2015).

Jos lastenhankintaa halutaan tukea lapsettomien kohdalla, lapsiperheiden taloudellinen tukeminen ei riitä. Tarvitaan järeämpää ja laaja-alaisempaa hyvinvointipolitiikkaa, joka vaikuttaa perheenmuodostukseen kokonaisuudessaan, myös avo- ja avioliittojen solmimiseen sekä liittojen pysyvyyteen.

Lisätietoja:

Marika Jalovaara, Turun yliopisto (marika.jalovaara@utu.fi)

Lähteet:

Jalovaara, M., Neyer, G., Andersson, G., Dahlberg, J., Dommermuth, L., Fallesen, P., and Lappegård, T. (2017). Education, gender, and cohort fertility in the Nordic countries. Stockholm Research Reports in Demography 2017:6.

Jalovaara, M. & A.E. Fasang (2017): From never partnered to serial cohabitators: Union trajectories to childlessness. Demographic Research 36(55):1703–1720.

Jalovaara, M., & Fasang, A. E. (2015). Are there gender differences in family trajectories by education in Finland? Demographic Research, 33, 1241–1256.

Marika Jalovaara's Academy Research Fellowship is funded by the Academy of Finland (decision number 275030).

Tackling Inequalities in Time of Austerity (TITA)
Strategisen tutkimuksen konsortiohanke
Suomen Akatemia
www.utu.fi/tita

